

ב ע"א-ג ע"א. זמן בדיקת חמץ

המשנה קובעת את זמן בדיקת חמץ "אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר". נחלקו האמוראים, רב הונא ורב יהודה, מהי כוונת המשנה באומרה "אור": "ל"אור" (אור יום) או "ל"לילה".

רב הונא: "נגהי" (מלשון "נוגה", אור) – קא סלקא דעתך (כנראה זוהי כוונת רב הונא (אך למסקנה כוונתו הינה הפוכה)) הפירוש: כאשר מאיר הבוקר של ארבעה עשר בודקים את החמץ.

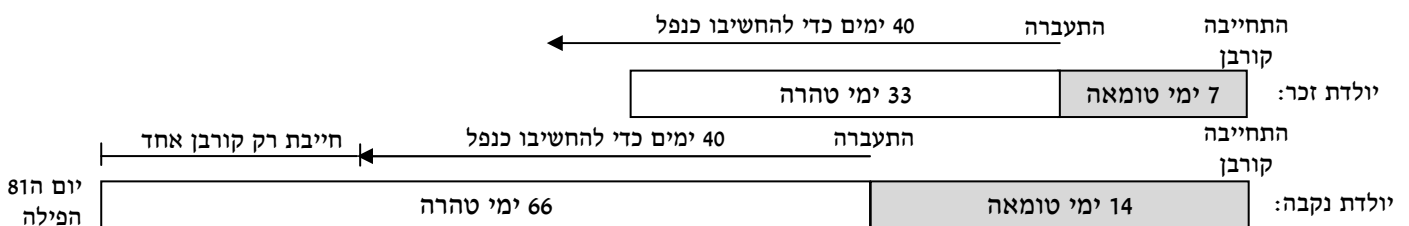
רב יהודה: "לילי" (לילה) – הפירוש (ולא קס"ד, שבוודאות זו כוונת רב יהודה. רש"י. צריך לשנות קס"ד, ש"אין לשבש בספרים". תוס'): בליל ארבעה עשר בודקים את החמץ.

הגמרא מקשה 7 קושיות מהפסוקים (רובן לרב יהודה), 81 קושיות ממקורות תנאים ואמוראים (רובן לרב הונא):

קושיה למי קושיה	קושיה	תירוץ
1. רב יהודה	1. "הַבֶּקֶר אֹרֶךְ וְהָאֲנָשִׁים שְׁלָחוּ" (בראשית מד, ג) - אחי יוסף נשלחו לביתם ממצרים ב"בוקר" ששמו "אור". משמע ש"אור" כוונה לבוקר?	הכוונה ב"הַבֶּקֶר אֹרֶךְ" שהאנשים שולחו כשהבוקר האיר (והוא שם פועל. אם היה כתוב "אור הבוקר" היינו למדים שהכוונה לשם עצם), כדעת רב יהודה שמפני סכנות הדרך על האדם לצאת לדרך לאחר שהיום מאיר.
2. רב יהודה	2. דוד נושא שירה לאלוקים, "וּכְאֹרֶךְ בֶּקֶר יִזְרַח שֶׁמֶשׁ" (ש"ב כג, ד), באומרו שהצדיק הנכנס מהעולם הזה לגן עדן יזרח עליו השמש, כזריחת השמש בבוקר. משמע ש"אור" הכוונה ל"בוקר"?	כוונת הפסוק לומר "וּכְאֹרֶךְ בֶּקֶר", בעולם הבא לצדיקים אפילו בתחילת הבוקר, כשהאור יתחיל לזרוח, יהיה האור כה חזק, "יִזְרַח שֶׁמֶשׁ", כזריחת השמש בעולם הזה (הכוונה ל"האיר" ולא ל"בוקר").
3. רב יהודה	3. בבריאת העולם כתוב "וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם" (בראשית א, ה), משמע שהקב"ה קרא שם נוסף ל"אור" וקרא לו "יום"?	כוונת הפסוק לומר הקב"ה קרא למשרתו ה"אור", וציווה אותו לשמש לפניו ולהיות ב"יום" (ואין הכוונה לקריאת שם נוסף, אלא לקריאה שיבוא לפניו, כמלך הקורא לעבדו. וא"א לתרץ ש"יום" הכוונה ל"האיר", והפסוק מלמדנו שתחילת גדר "יום" הינו משעה שמתחיל להאיר, כי כתוב בהמשך הפסוק "וַלְחֹשֶׁךְ קָרָא לַיְלָה", וא"א להעמיד שתחילת הלילה משעשה שמחשיך, כי גדר "לילה" מתחיל מצאת הכוכבים (ברכות ב ע"ב)).
4. רב הונא	4. "הִלְלוּהוּ כָּל כּוֹכְבֵי אֹרֶךְ" (תהילים קמח, ג) דוד מורה לכוכבי האור לשבח ולהלל את האלוקים, משמע ש"אור" הינו לילה?	אין הכוונה ב"כוכבי אור" לכוכבים המופיעים בלילה, אלא לכוכבים המאירים (ואל תלמד שהורה דוד לכוכבים המאירים לשבח, ותמעט שאינם צריכים לשבח הכוכבים שאינם מאירים, שהרי כל הכוכבים צריכים לשבח שנאמר "הִלְלוּהוּ כָּל צְבָאֵי" (שם, ב), אלא תמעט לדון שאור כוכבים מוגדר כ"אור", ולכן הנודר הנאה מאור - נאסר גם בהנאה מאור הכוכבים).
5. רב יהודה	5. "לְאֹר יָקוּם רוּחַ יְקִטֵּל עֵינֵי וְאֶבְיוֹן, וּבִלְלָהּ יְהִי כְגֵב" (איוב כד, יד) - ע"פ תקבולת הפסוק עולה שהפושע קם מוקדם ורוצח את העני היוצא לפרנסתו כדי לגנוב כספו, ובערב הוא פורץ לבתים כדי לגנוב. מכאן ש"אור" הכוונה ל"יום"?	אין הכוונה ל"אור", אלא הפסוק מלמד לדבר הברור לך כאור. התורה נתנה רשות לבעל הבית להציל את ממונו במחיר נפשו של הגנב, בתנאי שברור שהגנב בא על "עסקי נפשות" - שמוכן לרצוח את בעל הבית במידה שיתנגד לגניבתו (דהיינו, אם ברור כ"אור" - דין הגנב כ"רוצח", שמתור להורגו מדין "הבא להורג השכם להורג". ואם מסופק בעל הבית כ"לילה", כמו במקרה שאב הגונב מבנו, שבוודאי לא יפגע בבנו, דינו "יהיה כגנב". ולכן אסור לבן לרצוח את אביו הגנב (סנהדרין עב ע"ב)).
6. רב יהודה	6. איוב מקלל את יומו שנולד בו "יִחְשְׁכוּ כּוֹכְבֵי נֶשְׁפּוֹ יָקוּ לְאֹר - וְאֵין, וְאֵל יִרְאֶה בְּעַפְעֵפֵי שָׁחַר" (איוב ג, ט) שכוכבי אותו לילה יקוו לרגע שיגיע היום - ותקוותם תתבדה, ולא יראו בתחילת השחר. מכאן ש"אור" הכוונה ל"יום"?	כוונת הפסוק לומר שאיוב מקלל את עצמו, שהוא יקווה לאור המאיר ולא תתקיים בקשתו (והכוונה ב"אור" לדבר המאיר ולא ליום).
7. רב יהודה	7. דוד מספר על עצמו "וְאָמַר אֶךְ חֶשֶׁךְ וְשׁוֹפָנִי, וְלִלְיָהּ אֹרֶךְ בְּעֵדְיָי" (תהילים קל"ט, יא) - תמיד חשבת שבעוונותיי אני נרדף ואמות בחושך הזה ("ישפוני" - לשון חושך, יהיה חושך עלי), אך הלילה נהפך ליום בשבילי. מכאן ש"אור" הכוונה ליום?	דוד לא התכוון ל"אור" ליום, אלא לדבר הגלוי. התיירא דוד לאבד את עולם הבא (שנקרא "יום") בעוון בת שבע, ואמר שבעולם הזה (הנקרא "לילה") שסבל בעונונו בושח וחרפה, נודע ברבים ("באור") שהקב"ה מחל לו חטאתו (בשעה שלא הסכימו שערי בית המקדש להיפתח, אלא בזכות דוד (שבת ל ע"א)).
8. רב הונא	8. "ר' יהודה אומר: בודקין אור לארבעה עשר, ובארבעה עשר שחרית, ובשעת הביעור" (משנה י ע"ב), רבי יהודה מתכוון שצריך לבדוק חמץ בלילה וביום - משמע ש"אור" הכוונה בלילה?	שמע מינה כרב יהודה, שאור הכוונה ללילה.
9. רב הונא	9. "מאימתי ארבעה עשר אסור בעשיית מלאכה? ר' אליעזר בן יעקב אומר: משעת האור, רבי יהודה אומר: משעת הנץ החמה" (תוספתא פ"ג) - מכיוון שרבי יהודה אומר שהזמן הוא בבוקר, משמע שראב"י התכוון לזמן מוקדם יותר, לאסור לעשות מלאכה מהלילה (במקומות שנהגו. נ ע"א) - משמע ש"אור" הכוונה בלילה?	"אור" הכוונה ליום, וראב"י התכוון לאסור מזמן מוקדם יותר מנץ החמה, בעלות השחר (הנימוק של ראב"י להוכיח שישנו אסור מעלות השחר, כפי שמצינו בתענית ציבור שקבעו חכמים שבלילה מותר וביום אסור החל מעלות השחר, אבל אין דרך חכמים לקבוע זמנים מנץ החמה. ורבי יהודה מוכיח מאיסור אכילת חמץ שחילקו חכמים ואסרו שעות כפי החלטתם. שמדאו' נאסרת אכילת חמץ מחצות, והחמירו חכמים לאסור משעה רביעית. לראב"י א"א ללמוד מאיסור חמץ: א. האיסור הינו מדאו' והתורה קצבה את זמנו שחלקו אסור וחלקו מותר, וא"א להוכיח לדעת חכמים שאין דרכם לחלק בדיניהם. ב. השעות שהוסיפו לאסור רבנן הינם סייג ולא איסור גמור).

10. רב הונא	"אין משיאין משואות (מדורות בראשי ההרים להודיע בכל הארץ שהחודש התקדש) אלא על החדש שנראה בזמנו לקדשו (שהפכו את יום השלושים של החודש ליום הראשון של החודש הבא, והודיעו ע"י המדורות שהחודש החולף הינו בדיעבד חודש חסר). ואימתי משיאין משואות? לאור עבורו (בליל השלושים (או האחד של החודש הבא) שאלמלא קידשו את החודש - זה היה יום העיבור של החודש החולף)" (ראש השנה כב ע"ב). מסתבר שהמשואות הודלקו בלילה (שא"א למסור הודעה זו בכל הארץ בהדלקת המדורות ביום, שאורן לא נראה לרחוק), משמע ש"אור" הכוונה בלילה?	שמע מינה כרב יהודה, שאור הכוונה ללילה.
11. רב יהודה	"היה עומד כל הלילה ומקריב על המזבח, לאורה טעון קידוש ידים ורגלים, דברי רבי" (זבחים יט ע"ב). כל כהן חייב בתחילת היום ליטול ידיו ורגליו, וסובר רבי שאפילו אם הכהן היה בבית המקדש כל הלילה, הלילה פוסל את קידושו, ובבוקר צריך ליטול שוב. משמע "לאורה" הכוונה ליום?	א"א להוכיח מהמילה "אורה", למילה "אור".
12. רב הונא	מר זוטרא: "המפלת את עוברת אור לשמונים ואחד ללילת בת, בית שמאי פוטרין מקרבן נוסף, ובית הלל מחייבים קרבן נוסף ¹ . אמרו להן בית הלל לבית שמאי: מאי שנא אור שמנים ואחד, מיום שמנים ואחד? אם שיוה לו לטומאה - לא ישוה לו לקרבן?!" (כריתות ז ע"ב). כוונת ב"ה לומר שבדין הרואה דם שניטמאת אין הבדל אצל המפלת בין היום ללילה (בשניהם היא רואה לאחר תום ימי הטהרה), אם כך אף בחובת קורבן לא יהיה הבדל בין היום ללילה (ובשניהם חייבת קורבן נוסף). משמע ש"אור" הכוונה בלילה?	שמע מינה כרב יהודה, שאור הכוונה ללילה.
13. רב הונא	"יכול יהא (שלמים) נאכל אור לשלישי... ת"ל "ביום זבחהכם יאכל ומקחרת והנותר עד יום" בעוד יום הוא נאכל, ואינו נאכל לאור שלישי" (זבחים נו ע"ב). הברייתא מסתפקת האם שלמים נאכלים בליל שלישי (ומגיעה למסקנה שרק ביום ולא בלילה) - משמע ש"אור" הכוונה בלילה?	שמע מינה כרב יהודה, שאור הכוונה ללילה.
14. רב הונא	"אור של יום הכפורים מתפלל שבע (ברכות, בתפילת עמידה) ומתודה, שחרית מתפלל שבע ומתודה..." (יומא פז ע"ב), משמע ש"אור" הכוונה ל"לילה".	שמע מינה כרב יהודה, שאור הכוונה ללילה.
15. רב הונא	בבית מדרשו של שמואל ביארו את משנתנו: "לילי ארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר", פירשו את משנתנו ש"אור" הכוונה ללילה.	הוכחה לרב יהודה, שאור הכוונה ללילה.

1. מהתורה יולדת מחכה "ימי טומאה" טובלת ומחכה "ימי טהרה" (ימים שאפילו רואה בהם דם אינה נטמאת), ובסופם מביאה "קרבן יולדת". חז"ל דייקו מהמילים "זאת תורת היולדת" ("תורת" לרבות, "זאת" למעט) שיכולה להביא קורבן אחד על מספר ולדות, אך בתנאי שהלידה תהיה בתוך הימים הללו. דין נוסף, במידה והאישה הפילה עוברת, מתחייבת בקורבן יולדת רק אם הנפל היה בין ארבעים יום, פחות מכך הינה פטורה מקורבן. המקרה היחיד בו אפשרי שהיולדת תיפטר מקורבן נוסף על ולד נוסף: שילדה בת, ולאחר 14 ימי הטומאה טבלה והתעברה, ולאחר 40 יום בתוך 66 ימי טהרה (או 80 יום משעת הלידה הראשונה. 14 ימי טהרה יחד עם 66 ימי טומאה) - הפילה עוברת תתחייב רק קורבן אחד. נחלקו ב"ש וב"ה האם האישה שהפילה עוברת ביום 81 (מיום הלידה), מצד אחד היא אינה בתוך ימי הטהרה ולכן תתחייב בשני קורבנות (ב"ה), ומצד שני היא אינה ראויה להביא קורבן עד בוקרו של היום 81, כי אין קורבנות נשחטים בלילה, ורק בבוקר יום 81 מתחיל לחול החיוב של הבאת הקורבן השני לבית המקדש - ובליל 81 חל עליה רק את חיוב הקורבן של הלידה הראשונה, וממילא תתחייב רק בקורבן אחד (ב"ש).

2. לכל קורבן זמן אכילתו נקבע מהתורה, הברייתא מסתפקת בקורבן שלמים ללמוד מזבחים, בזמן אכילתו ושריפתו: א. זבחים (קורבן תודה) - נאכל ביום הקרבנות (יום לילה), עד הבוקר ככתוב "ויבשר זבח תודת שלמיך ביום קרבנו יאכל. לא יניח מִנְנוּ עַד בֹּקֶר" (ויקרא ז, טו). וצריך לשורפו מיד ביום ככתוב "והנותר מִנְנוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹף" (שמות יב, י). ב. שלמים - נאכל יומיים (יום לילה ויום), מהכתוב "ביום זבחהכם יאכל ומקחרת". הברייתא מסתפקת האם אוכלים בליל שלישי כפי שזבחים אוכלים ביום ולאחר מכן בלילה, וקובעת מהמשך הפסוק "והנותר עד יום השלישי ישרף" (ויקרא יט, ו). שהקורבן נאכל בעוד "יום", ואינו נאכל בליל שלישי. כמו כן מהפסוק עולה שצריך לשרוף את הנותר מקורבן השלמים ביום השלישי. הברייתא מביאה צד אחד שיש לשורפו בלילה, כפי שזבחים שורפים מיד בתום זמן האכילה. אך מגיעה למסקנה שמהמילה "יום" נלמד שהכוונה שצריך לשרוף אותו ביום, ככתוב "והנותר מִבְּשַׂר הַזֶּבַח בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשְׂרָף" (ויקרא ז, יז) - משמע שביום עצמו נשרף (ללא קשר לתום זמן אכילתו).

